

حوزه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها آبادان

عنوان

الگوی رفتار مادر با فرزند در خانواده متعالی

استاد راهنما

سرکار خانم فیاضی

نویسندگان

زهرا مطوری، مرضیه جعفری، زهرا قیم

چکیده

مادران به عنوان نخستین و مهم‌ترین الگوهای ارتباطی در خانواده، نقش حیاتی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار فرزندان دارند. این مقاله به بررسی شیوه‌های ارتباطی مادر با فرزند در خانواده متعالی می‌پردازد و تأثیر این شیوه‌ها بر رشد عاطفی، اجتماعی و شناختی کودکان را تحلیل می‌کند. ارتباطات مؤثر مادر با فرزند نه تنها به بهبود روابط خانوادگی کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز رشد سالم و موفقیت‌های آینده فرزندان نیز می‌باشد. در نهایت، مقاله به ارائه پیشنهاداتی برای بهبود شیوه‌های ارتباطی مادران در راستای تقویت خانواده‌های متعالی می‌پردازد.

کلید واژه ها : خانواده متعالی، رفتار، الگوی رفتاری

مقدمه

خانواده به عنوان نخستین نهاد اجتماعی، نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار فرد دارد. در این میان، ارتباط مادر با فرزند یکی از کلیدی‌ترین عوامل در توسعه عاطفی، اجتماعی و شناختی کودک به شمار می‌رود.

از آنجا که مادران به عنوان الگوهای رفتاری فرزندان خود هستند؛ رفتارها، نگرش‌ها و ارزش‌های مادران به طور مستقیم بر روی شخصیت و رفتار فرزندان تأثیر می‌گذارد. مادرانی که رفتارهای مثبت و سازنده‌ای از خود نشان می‌دهند، می‌توانند فرزندان خود را به سمت رفتارهای مشابه هدایت کنند. این الگو بودن می‌تواند شامل احترام به دیگران، حل تعارضات به شیوه‌ای مسالمت‌آمیز و مدیریت احساسات باشد.

مفهوم شناسی:

خانواده در لغت به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند، و فامیل به کار رفته است. خانواده در نظر بسیاری از مردم به منزله یک واحد اجتماعی است که شامل یک زوج متأهل و فرزندان‌شان است که در خانه‌ای در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند.

تعالی خانواده یعنی پرداختن به جنبه‌های حقیقی انسان و ایجاد زمینه رشد برای آن

در موضوع تعالی خانواده باید زمینه‌ای برای رشد فکری و روحی و اخلاقی زن و مرد فراهم شود و هر دو آگاهانه و مسئولانه، فرزندان را بر مدار تربیت الهی و خوی انسانی، آموزش و پرورش دهند.

خانواده متعالی بر اساس ضوابط معقول و مشروع تشکیل گردیده و مناسبات و روابط میان اعضای آن منطبق با استانداردهای اسلامی است و در آن حقوق متقابل افراد باید رعایت شده و تعامل بر اساس صمیمیت و اخلاص و روابطی هدف‌دار باشد تا در نهایت منجر به تربیت انسان‌هایی شایسته و مؤثر در ساخته شدن جامعه ایده‌آل اسلامی گردد.

رفتار پاسخی است که ارگانیسم به انگیزه بیرونی می دهد. به بیان دیگر رفتار واکنشی است که در برابر یک عمل یا کنش بیرونی از موجود زنده سر می زند. این رفتار در انسان پیچیده تر از سایر موجودات است. دلیل این پیچیدگی فرایندهای ذهنی گسترده و در هم فرورفته انسان است که روی هم رفته موضوع دانش روانشناسی را تشکیل می دهد. انسان می تواند بدون به کار بردن هیچ کلامی و صرفاً با زبان بدن مفهومی را منتقل کند و این مسئله از فرایندهای طی شده در ذهن او نشأت می گیرد .

الگوی رفتاری، ترتیب دو یا چند پاسخ که به نحو معینی داده می شوند و به آن زنجیره رفتار نیز می گویند.

جایگاه و اهمیت مادر در خانواده متعالی

مادر به عنوان اولین مربی انسان نقش اساسی ای در تربیت فرزند دارد. شخصیت، اعمال و رفتار او در روح و جسم فرزند تأثیر گذار است. هر چه سطح آگاهی و شناخت زنان جامعه ارتقاء یابد، بر میزان توفیق و پیشرفت افراد آن در تمام شئون اجتماعی افزوده خواهد شد و هر چه زنان جامعه آمادگی بیشتری برای پذیرش مسئولیت سنگین خویش در جامعه داشته باشند، تربیت انسان به کمال مطلوبی نزدیکتر خواهد شد . (محمدی نیا، ۱۳۹۰، ص ۷)

شاید مادر بودن به عنوان یک شغل کار جذابی نباشد، ولی از لذتهای ارزشمندی برخوردار است. متأسفانه در جوامع امروزی مادری به عنوان یک شغل در مقایسه با مشاغل دیگر در رده پایینی قرار دارد و اکثر افراد بچه داری را شغل نمی دانند. در حالی که با ارزش تر و رضایت بخش تر از مراقبت و تربیت فرزند برای یک زن شغل و هنر دیگری وجود ندارد. البته این به آن معنا نیست که برای زنان لازم نیست در زندگی کار و فعالیتی علاوه بر مادر بودن بیابند، بلکه منظور این است که جامعه اهمیت و ارزش و سختی این کار را به عنوان یک شغل نادیده گرفته است؛ تا حدی که حتی والدین نیز این باور را پذیرفته اند که این کار از اهمیتی برخوردار نیست. (همان، ص ۱۶)

ارزش مادری

نام مادر گرامی و مقدس است، زیرا قلبش سرچشمه زیباترین عواطف انسانی است و قلب او لبریز از مهر و محبت خدایی است. ارجمندی نام مادر از آن جهت است که پاسدار تربیت و انسانیت است. اگر مادر نبود، بشریت در همان آغاز کودکی با پنجه حوادث زخمی شده و جان سپرده بود. مادر، خود را در راه حیات و رشد و

در مکتب اسلام یکی از شاخصه های مطلوبیت امور، اخلاص است. لذا، می توان به آن در امور تربیتی و به ویژه انتقال محبت خداوند متعال و اهل بیت (علیهم السلام) به فرزندان، توجه کرد تا از برکات فراوان آن بهره مند شد. امام صادق (علیه السلام) می فرمایند :

« لَا بُدَّ لِلْعَبْدِ مِنْ خَالِصِ النِّيَّةِ فِي كُلِّ حَرَكَةٍ وَسُكُونٍ، إِذْ لَوْ لَمْ يَكُنْ هَذَا الْمَعْنَى يَكُونُ غَافِدًا، وَالْغَافِلُونَ قَدْ وَصَفَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى فَقَالَ: أُولَئِكَ كَلَّا نَعَامَ بَلْ هُمْ أَضَلُّ »

« بنده، باید نیت خود را در هر حرکت و سکون خالص کند در غیر اینصورت، از غافلان شمرده می شود؛

غافلانی که خداوند آنها را مثل چارپایان بلکه گمراه تر معرفی کرده است . » (بحارالانوار، ۳۲/۲۱۰/۷۰)

امام علی (علیه السلام) می فرمایند:

« الْعَمَلُ كُلُّهُ هَبَاءٌ إِلَّا مَا أَخْلَصَ فِيهِ »

هر عملی بر باد است؛ جز مقداری که در آن خلوص نیت باشد. (غررالحکم: ۱۴۰۰)

بنابراین اخلاص در تربیت فرزند، که او امانت الهی است و پرورش خوب فرزند جزو وظایف است تا نزد خدای متعال و اولیای او سرافرازی حاصل شود. همچنین برکات بسیاری در دنیا و آخرت از این فرزند نصیب والدین و جامعه خواهد شد .

استمرار در تربیت

جهان هستی، مجموعه ای از موجودات و مخلوقات از جماد نبات، حیوان و انسان است. همچنین دریائی است از شور، جاذبه، حرکت، عشق و محبت از تکاپو و جنب و جوش دائمی که باز نمی ایستد. توقف در عالم وجود، به مثابه مقابله با سیر تکمیلی کل عالم خلقت و برابر با نابودی و درهم کوبیده شدن همه نیروها و استعدادها و قابلیت های انسانی در این جهان پرتلاطم است. تعلیم و تربیت، به معنای حرکت در جهت تعالی و همسویی با موجودات عالم هستی است. از نظر اسلام از آنجا که تعلیم و تربیت، امری هم جهت و منطبق سیر تکاملی همه بزرگ همواره در طول حیات با فطرت انسانی و عملی است، همگام با حرکت عمومی جهان خلقت. این وظیفه دامنگیر هر انسانی است. آدمی در تمام مراحل زندگی و دوران عمر، موظف است که در جهت شکوفائی استعدادهای خود گام بردارد .

به حکم عقل نیز، مادامی که انسان از محیط خود تأثیرپذیر است و اجزای بدن او از هم گسسته نشده و بین فرد و جامعه ارتباط برقرار است، باید تربیت ادامه یابد و آدمی، نتواند در هیچ مرحله ای، خود را از آن بی نیاز بیندارد.

توجه به سلامت جسمانی و روانی فرزند

۱. تبیین خوبی ها و بدیها

یکی از روشهای تربیت مخصوصاً برای والدین و مربیان تبیین خوبی ها و بدی هاست. قرآن کریم وقتی حکم روزه را بیان می کند، فلسفه اش را هم می گوید: «لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» (بقره: ۱۸۳) و یا وقتی می گوید نماز را بر شما واجب کردیم فلسفه اش را اینگونه بیان می کند: «تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» (عنکبوت: ۴۵) پس والدین و مربیان زمانی که به فرزند خود می گویند حجاب کند و یا نماز به موقع و ... انجام دهد؛ باید فلسفه آن کار را در حد فهم و درک او بیان کنند. اگر در مقطع کودکی است، در قالب مثال و قصه مطالب را بیان کنند و اگر در مقطع نوجوانی است، مستدل ارائه دهد تا آن را بپذیرد. این یکی از شیوه های تربیتی مهم است، که متأسفانه بعضی پدر و مادرها برای صحبت با فرزندانشان وقت نمی گذارند. البته گاهی در بیان خوبی و بدی باید از دیگران کمک گرفت.

۲. در نظر گرفتن ظرفیت ها

حضرت علی (علیه السلام) می فرمایند:

«إِنَّ لِلْقُلُوبِ شَهْوَةً وَإِقْبَالًَ وَإِدْبَاراً فَأَتَوْهَا مِنْ قَبْلِ شَهْرَتِهَا وَإِقْبَالَهَا فَإِنَّ الْقَلْبَ إِذَا أَكْرَهُ عَمِي» (نهج البلاغه: حکمت ۱۹۳) سلايق، عواطف و احساسات انسان مختلف است؛ همه را با یک روش و با یک شیوه نمی شود، اصلاح کرد. یکی با محبت، یکی با تشر، یکی با هدیه خریدن، یکی با چهره در هم کشیدن اصلاح می شوند. حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند این قلب ها یک اقبال دارد و یک ادبار، که در آن زمان سخن را نمی پذیرد. شما از راه اقبالش وارد بشوید، به عبارت دیگر ببینید با مزاج این فرد چه سخنی و چه رفتاری سنخیت دارد. گاهی با رفتن به استخر و یا با ورزش کردن و یا رفتن به مسجد حرفی که می خواهید به او بگوئید، در او اثرگذاری بیشتری خواهد داشت.

اگر فردی یک سهم ایمان دارد و دو سهم به گردنش بگذاری، برایش مشکل می شود. ظرف ده لیتری هم ده لیتر ظرفیت دارد و اگر بیست لیتر داخلش بریزیم، نصف آن بیرون می ریزد. فرزندان هم اینگونه اند. گاهی یک فرزند در توانش نیست که رتبه عالی را در دروسش کسب کند و گاهی یک فرزند در کارهای هنری استعداد دارد. هیچوقت والدین و مربیان نباید فرزندی را با فرزند دیگر مقایسه نمایند؛ زیرا اثرات سوئی در وجود او ایجاد می شود .

۳. مراقبت نه دخالت

نباید والدین تمام مسائل را به صورت مستقیم برای فرزندان خود بازگو کنند؛ بلکه باید بر کارهای فرزند نظارت داشته باشند. به عنوان مثال اگر رایانه ای برای فرزند خود تهیه می کنید، آن را در جایی قرار دهید که شما بتوانید دورادور برنامه های آن را کنترل کنید و بدانید که فرزند شما در فضای مجازی به دنبال چه چیزی می باشد. اگر خطایی از فرزند خود دیدید، باید غیر مستقیم مسئله را با او مطرح نمائید، که به عواطف و احساساتش لطمه ای وارد نشود و بی اعتمادی بین دو طرف ایجاد نشود. همچنین اگر فرزند شما، لباس نامناسب پوشیده است، به او بگوئید که به نظر شما لباس هایت مرتب است؟ او متوجه اشتباه خود خواهد شد.

نتیجه گیری

از نظر اسلام جهان یک آفریننده دارد، که با مشیت الهی نگهداری می شود و اگر لحظه ای عنایت الهی از جهان گرفته شود، نیست و نابود می شود. لذا بیهوده و عبث آفریده نشده است و در خلقت آن و انسان، هدف های حکیمانه در کار است. پس تربیت نیز امری هدف دار و قانونمند و منظم است. در حقیقت گهواره تکامل انسان، جهان می باشد. موضوع تربیت از دیدگاه اسلام انسان است و اگر هدف، ساختن و به عمل آوردن او باشد؛ ضروری است، به کشف و شناخت او تداوم کرد. لذا شناخت انسان، اولین گام تربیت است و بدون آن هیچ هدف و برنامه ای را نمی توان دنبال کرد. این امر مخصوصاً باید به موقع صورت گیرد. زیرا اگر سن طفل، بالا رود امکان اصلاح و سازندگی او بسیار دشوار خواهد شد.

از دیدگاه اسلام انسان موجودی است متعالی اندیشمند، آزاد و انتخابگر دارای قوا و نیروی عاقله و جویای کمال که میتواند با کمک عوامل سازنده مثل فکر، اندیشه، قدرت آموختن و یاد دادن و پند گرفتن و قدرت تشخیص زشت از زیبا واقعیتهای را به نفع خود و اجتماعش تغییر دهد و با ترکیب آنچه در تحلیل و در ذهن خود دارد ابزار ساز و مخترع باشد. ولی با تمام توانی که در او می باشد به تنهایی و بدون وحی قادر به تربیت خویش نمی باشد. در وجود انسان امیال و کششهای فطری وجود دارد که بیهوده و گزاف آفریده نشده اند. هم چنین از خصایص بارز وجود انسان خواسته های نامحدود است که در نزدیکی به معدن کمال و جمال خداوند به ارضای کامل دست می یابند؛ بنابراین انسان برای دستیابی به کمال و به فعلیت رسیدن استعداد های بالقوه ای که در وجودش به ودیعت نهاده شده است نیاز به تربیتی همه جانبه دارد.

یکی از مربیان مهم در زندگی انسان، مادر است. مادر، با تمام ظرافت ها و حس دلسوزی اش و .. لازم است، تا شیوه های ارتباط با فرزند خود را بداند. هر قدر مادر، اصولی تر و طبق چارچوب برخورد کند، پذیرش و رشد بهتری در فرزند او ایجاد می شود. در این مقاله به نکات مهم تربیت فرزند با تمرکز بر مربی بودن مادر اشاره شد. همچنین به شیوه ها و راهکارهایی برای ارتباط مادر با فرزند، بیان شد. این مطلب ناگفته نماند که انسان، در هر جایگاهی در تلاش برای اثرگذاری باشد، در مرحله اول ابتدا باید از خود شروع کند. مادر نیز برای تاثیر بهتر و مصون داشتن فرزند خویش از آلودگی ها، ابتدا باید نفس خودش را تربیت کند تا اثر کلامش بیشتر شود.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

*صحیفه سجادیه

۱. بخاری، محمد، صحیح بخاری، تهران: انتشارات حسینی اصل، ۱۳۹۵
۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۵
۳. حسینی، سید علی اکبر، کتاب اخلاق در خانواده، تهران: انتشارات قدسیان، ۱۳۱۱
۴. سید رضی، المجازات النبویه، قم: انتشارات موسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۰
۵. شیخ کلینی، الکافی، جلد ۴، قم: انتشارات دارالحديث، ۱۳۹۷
۶. صداقت فر، فریبا؛ عزیزی، آریا، کتاب نقش مادر در تربیت فرزندان، تهران: انتشارات قانون یار، (۱۳۹۷)
۷. عباسی ولدی، محسن، کتاب من دیگر ما، جلد ۳، تهران: انتشارات آیین فطرت، ۱۳۹۶
۸. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، جلد ۸۸، تهران: انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۶
۹. محمدی نیا، اسدالله، کتاب بهشت جوانان، تهران: انتشارات سبط اکبر، ۱۳۹۰
۱۰. نعمان مغربی، قاضی، دعائم الاسلام، جلد ۱، تهران: انتشارات درالمعارف، ۱۳۸۳
۱۱. نوری طبرسی، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، جلد ۱۵، تهران: انتشارات موسسه آل البيت الاحیاء التراث، (۱۳۶۵)